

Patrimoni i experiències educatives a l'Entorn d'Aprenentatge del Canigó

En aquest article exposarem com des del servei educatiu de l'Entorn d'Aprenentatge del Canigó (EdA del Canigó) ens relacionem amb el nostre patrimoni proper a partir d'experiències educatives concretes que cerquen aprenentatges significatius per als nostres alumnes i que alhora siguin aprenentatges transferibles a altres contextos patrimonials.

L'EdA del Canigó és un servei educatiu del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i promogut per la Universitat Catalana d'Estiu que té com a objectiu, entre d'altres, apropar el patrimoni cultural i natural de la Catalunya Nord als estudiants dels Països Catalans a partir d'estades i sortides d'aprenentatge lligades al currículum escolar. És durant les sortides i estades que mantenim un contacte directe i *in situ* amb el patrimoni, i oferim als alumnes experiències vivencials amb diferents elements patrimonials.

Com a servei educatiu procurem adaptar les nostres activitats a les necessitats educatives dels centres. Aquesta adaptació ens porta a innovar constantment, i entenem la innovació com una experimentació constant. És a partir d'aquest procés d'experimentació que ens relacionem amb el patrimoni com a espai i marc d'aprenentatge i pretenem extreure'n el màxim profit que ens pot oferir.

El marc teòric en què s'emmarca la nostra tasca no és cap altre que les competències bàsiques que regulen el currículum escolar del Departament d'Educació. Referent al patrimoni trobem quatre competències concretes que ens lliguen amb el currículum educatiu. Una pel que fa a l'educació a primària i tres a l'educació a secundària:

Primària. Coneixement àmbit artístic

Dimensió, percepció, comprensió i valoració:

- Competència 3. Comprendre i valorar elements significatius del patrimoni artístic proper, de Catalunya i d'arreu.

Víctor Ferreira i
Vilallonga, llicenciat
en humanitats i
professor, director
pedagògic
de l'Entorn
d'Aprenentatge del
Canigó

Secundària. Àmbit social (Ciències Socials i Geografia)

Dimensió cultural i artística

- Competència 8. Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat.
- Competència 9. Valorar el patrimoni cultural com a herència rebuda del passat, per defensar-ne la conservació i crear-ne de nou per a les generacions futures.
- Competència 10. Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers.

Tanmateix, molts són els referents a casa nostra que han reflexionat i escrit sobre el binomi educació i patrimoni. Un, el professor Joan Santacana, referent sobre la qüestió, en el seu blog *Didàctica del patrimoni cultural* ens desglossa en vuit punts els objectius que ha de guiar l'educació patrimonial a l'escola:

- 1 Aportació a la cultura comuna.
- 2 Fomentar l'orgull i la cohesió grupal.
- 3 La memòria.
- 4 Transmetre esperança i seguretat.
- 5 Fomentar l'admiració cap al passat, del qual som continuadors solidaris.
- 6 Contribuir a descobrir la riquesa simbòlica de la nostra cultura.
- 7 Contribuir a descobrir en la varietat de cultures del món eines per enriquir la nostra pròpia tradició cultural.
- 8 Mostrar un aglutinador de la tradició cultural i dels valors del passat.

Exposat, doncs, el marc teòric que regeix la nostra tasca, presentem a continuació alguns exemples de com des de l'EdA del Canigó ens apropem i ens relacionem des d'un vessant didàctic al nostre patrimoni proper.

Experiències educatives i patrimoni. Els centres del territori, sortides d'un dia

Els centres educatius del territori (el Conflent i la Catalunya Nord) que són usuaris del nostre servei realitzen sortides d'una jornada que basculen al voltant de tres objectius principals:

- Immersió lingüística en català.
- Descoberta del patrimoni local.
- Descoberta de l'entorn natural.

Per tal de poder acomplir aquests objectius dissenyem itineraris específics que ens porten a una descoberta holística de l'entorn. Aquests itineraris pretenen ser una descoberta de l'entorn proper posant èmfasi en tres aspectes patrimonials que ens pot oferir el recorregut: el patrimoni immaterial, el patrimoni cultural i el patrimoni natural. Presentem, doncs, a continuació un exemple d'itinerari que pretén acomplir aquest objectiu.

Itinerari de Sant Jaume de Calaons - Escola de Catllar

L'escola de primària de Catllar, al Conflent, ens va fer la petició de realitzar un itinerari per

tal de descobrir l'entorn proper i conèixer elements patrimonials del municipi amb els alumnes de CM1 i CM2 (4t i 5è de primària). Després de consensuar-ho amb els mestres, vàrem realitzar un itinerari que ens va portar des de l'escola fins a l'ermita de Sant Jaume de Calaons, seguint un antic camí de peregrinació que portava els pelegrins medievals a desviar-se del seu camí per arribar fins a l'ermita.

Al llarg de l'itinerari es va plantejar als alumnes les següents tasques:

- Senyalitzar l'itinerari amb petxines de Sant Jaume, lligades amb un fil als arbres, per tal que els alumnes puguin tornar a fer-lo amb els seus familiars i/o amics, així com fer-se'l seu i responsabilitzar-se de mantenir l'itinerari senyalitzat.

- Realitzar recull fotogràfic dels elements patrimonials que trobem al llarg de l'itinerari per tal de realitzar un mural a l'escola. Davant de cada element patrimonial es plantejava als alumnes si era patrimoni material, immaterial o natural (prèviament a l'aula s'havien introduït i definit senzillament aquests conceptes). Quan ho consensuàvem, ho escrivíem en una pissarra i llavors ho fotografiàvem.

- Anotar en el quadern de camp els elements patrimonials que s'han anat trobant al llarg de l'itinerari.

El resultat d'aquesta sortida és l'elaboració d'un mural en què els alumnes han descobert i assimilat quins són els elements patrimonials del seu entorn. Els podem resumir en:

- Patrimoni immaterial. La llengua catalana, llegendes pirinenques i camins de pelegrinatge i pastura.

- Patrimoni material. Construccions de pedra seca (orris, cabanes, feixes, murs...), l'ermita de Sant Jaume de Calaons, recs.

- Patrimoni natural. Bosc mediterrani i elements paisatgístics.

Creiem que a través d'aquestes senzilles activitats s'han acomplert els objectius que ens havíem marcat i els alumnes han descobert i assimilat un patrimoni que és proper al seu entorn i que a través del seu coneixement, procurin mantenir-lo i preservar-lo.

Un altre exemple de pràctica educativa al voltant del patrimoni són activitats concretes que cerquen que l'alumne s'apropriï de l'element patrimonial generant aprenentatges vinculats amb l'element en qüestió amb la finalitat d'apropiar-se'l, respectar-lo i mantenir-lo.

A continuació exposem una activitat en què intentem apropar el patrimoni als alumnes més petits:

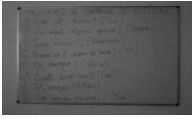
Entrevista al campanar de Sant Miquel de Cuixà:

Les mestres de l'escola Jean Clerc de Prada ens varen demanar realitzar una sortida amb els més petits (curs preparatori - 1r de primària) a Sant Miquel de Cuixà per tal d'iniciar-los en la descoberta d'aquest monestir de tanta importància històrica per a la zona. La sortida

Itinerari de Sant Jaume de Calaons - Escola de Catllar

es va confeccionar amb un sol i únic objectiu: realitzar una entrevista al campanar de Sant Miquel de Cuixà.

El dia abans de la sortida, a l'aula, vàrem passar als alumnes una presentació sobre el monestir i el campanar. Llavors se'ls va demanar que si poguessin preguntar alguna cosa al campanar, què li preguntarien. Entre tots es van definir una sèrie de preguntes que vàrem anotar a la pissarra i les vàrem numerar.

Se'ls va explicar que disposàvem d'un aparell que permetia transformar la veu del campanar i que podíem sentir com parlava i responia les seves preguntes. Molts alumnes mostraven certa incredulitat, però al mateix temps es generava en ells un interès cap a l'element patrimonial, en aquest cas el campanar de Sant Miquel de Cuixà.

Després de la sessió a l'aula i recollides les preguntes dels alumnes, amb un distorsionador de veu vàrem enregistrar les respostes així com algunes de genèriques.

L'endemà vàrem desplaçar-nos fins a Sant Miquel de Cuixà, on després de realitzar una breu visita de reconeixement dels diferents espais del monestir, vàrem seure'ns davant del campanar per tal de fer-li l'entrevista. Els alumnes, amb ordre, preguntaven i el campanar, a través de l'aparell –una mena d'antena wifi connectada a una canya i al mòbil– responia.

D'aquesta forma els alumnes, jugant amb la seva innocència i imaginació (cal recordar que tenien 6 anys), varen aprendre diferents aspectes del campanar de Sant Miquel de Cuixà –l'edat, de quin material està fet, per què només n'hi ha un, com i quan toca les campanes...– alhora que se'ls introduïa en la descoberta d'aquest element patrimonial que domina la vall de Codalet.

Per finalitzar l'activitat, un cop fora del monestir, els alumnes varen fer un dibuix del campanar amb l'objectiu d'endur-se a casa un record de la sortida i que serveix com a dispositiu de memòria del treballat durant la jornada.

Experiències educatives i patrimoni. Estadets d'aprenentatge

Una de les principals funcions del l'Entorn d'Aprenentatge és dissenyar i dur a terme estadets d'aprenentatge per a alumnes de totes les etapes educatives. L'objectiu general és oferir als alumnes aprenentatges més vivencials, difícils d'adquirir dins l'aula. És en aquesta recerca de vivències i experiències on el patrimoni esdevé un element clau, ja que és amb ell i com hi interactuem que les experiències esdevindran en major o menor grau significatives.

Així, intentant lligar aprenentatge i patrimoni presentem a continuació, i de forma breu, com un mateix element patrimonial ens pot oferir múltiples formes d'apropar-nos-hi per tal de treballar uns aprenentatges o uns altres.

Sant Miquel de Cuixà: el patrimoni com a espai d'aprenentatge

El monestir de Sant Miquel de Cuixà, amb la seva llarga història i diverses reformes i restauracions, se'ns presenta com un espai d'aprenentatge on es pot interactuar des de diferents vessants a partir del seu passat i els seus elements constructius. Exposem a continuació algunes possibilitats d'aprenentatge que ens ofereix el monestir.

Monument històric i artístic. Descoberta del monument.

A través d'una senzilla fitxa, els alumnes de forma autònoma descobreixen el monument extraient informació dels panells per a visitants i observant diferents elements del monestir. Aquesta visió del monestir permet a l'alumnat conèixer la cronologia del monestir, l'estil arquitectònic, fixar-se en elements escultòrics com els capitells i descobrir quins són els elements restaurats modernament.

Després que els alumnes descobreixin el monument de forma autònoma o en petit grup, es fa una posada en comú en què es destaca allò que els alumnes han observat, resolguin dubtes i remarquin els aspectes més importants del monument històric.

Patrimoni literari. Jacint Verdaguer i Canigó.

L'obra *Canigó* de Jacint Verdaguer ens permet apropar-nos des de la visió del poeta al monument històric entrelligant dos components patrimonials: el patrimoni monumental i el patrimoni literari. La lectura del dietari del poeta així com fragments de *Canigó* ens comporta entendre com era el monestir en temps de Verdaguer i com ha evolucionat a partir de la seva visita i la transcendència dels seus versos en la història del monestir. El poema, epíleg de *Canigó*, *Los dos campanars* és un clar exemple de com patrimoni literari i monumental convergeixen i permeten treballar amb els alumnes elements literaris i històrics que simbolitzen la construcció de la nostra identitat.

Sant Miquel de Cuixà, espai de memòria.

Pau Casals, intel·lectuals catalans, l'abat Escarré, monjos benedictins de Montserrat i antifranquistes d'ideologies variades foren exiliats que van fer del monestir de Sant Miquel de Cuixà un punt de trobada, un espai de llibertat, un refugi transitori o un símbol de la nació catalana lliure de la dictadura franquista. Recordar el monument com un espai de memòria, escoltar dins l'església de Sant Miquel de Cuixà *El cant dels ocells* o lligar el clima de respecte, llibertat i tolerància que es visqueren en el monestir els darrers anys del franquisme amb les assemblees de Pau i Treva promogudes per l'abat Oliba de principis del segle *xi* és una de les altres formes de relacionar-se amb el patrimoni cultural que es desprèn del monument.

Sant Miquel de Cuixà. El valor del patrimoni.

Un dels vessants didàctics que ens ofereix treballar amb el patrimoni és poder plantejar-nos preguntes i intentar cercar respostes. Una pregunta que plantegem als alumnes seria què passaria si desaparegués l'element patrimonial que estem visitant. Les respostes són múltiples i diverses, però tots acaben arribant, per diferents camins, a la conclusió que aquelles quatre parets ens lliguen amb el nostre passat, que ens ajuda a conèixer-nos millor com a societat.

Per treballar la importància del patrimoni i el valor que hi donem ara i hi donaven en el passat duem a terme una pràctica que anomenem *Reconstruir el claustre del monestir*. Amb el primer cop d'ull els alumnes perceben que el claustre és incomplet. Plantegem preguntes de què pot haver passat. Quan arribem a descobrir que fou espoliat i venut, llavors debatem sobre la importància del patrimoni. I a partir d'aquí n'iniciem la reconstrucció. Els alumnes, en grups, mesuren –amb eines de mesurar de l'edat mitjana (corda de tretze nusos i cana de destre)– cada costat del claustre i la distància mitjana entre capitell i capitell. Esbrinem entre tots quants capitells falten i finalitzem transformant cada alumne com un capitell per completar la reconstrucció del claustre d'una forma completament vivencial. Així entenem que l'alumne fent, mesurant i reconstruint interactua amb l'element patrimonial i pren consciència de la seva transcendència històrica així com de la importància del seu manteniment i conservació per transmetre-ho a generacions futures.

Conclusió

Si al llarg del present article hem esbossat diferents activitats on aprenentatge i patrimoni es donen la mà, interactuen i juguen entre ells, ho hem fet perquè a l'Entorn d'Aprenentatge del Canigó creiem en el potencial didàctic que ens ofereixen els elements patrimonials del territori. Altres espais on també duem a terme activitats interactuant amb el patrimoni són Sant Martí del Canigó, vestigis del castell de Rià, orris de pedra seca del Conflent, Prada, Vilafranca, Perpinyà i el seu Palau dels Reis de Mallorca, i la llista podria continuar amb elements patrimonials menys coneguts.

Qualsevol element patrimonial és susceptible d'oferir-nos possibilitats d'aprenentatge, de poder interactuar entre diferents disciplines, promouen el treball interdisciplinari i desperten curiositats, preguntes i suggerències a l'alumnat. És així com ho entenem i com enfoquem les activitats que desenvolupem en els espais patrimonials on duem a terme la nostra tasca. El patrimoni, doncs, és per nosaltres llum d'aprenentatge.

